

Drillingsberichte – Nederlandstalige informatie

De familie Oestreicher in Katwijk (1940). Van links naar rechts: Lisbeth, Beate, Helli, Gerda, Maria en Felix.

De joodse, Duitse Felix Oestreicher schrijft brieven over het leven van zijn 'drieling' en het gezin aan de vooravond van en tijdens de Tweede Wereldoorlog. De ontwikkeling en opvoeding van zijn dochtertjes, de tweeling Helli en Maria (1936) en hun grote zus Beate (1934), staat centraal. In april 1937 begint hij met schrijven als het gezin nog in Karlsbad (Tsjechië) woont. Op de vlucht voor de naderende oorlog verhuist de familie in 1938 naar Nederland en ook binnen Nederland verhuizen ze meerdere keren. Het gezin doet er alles aan om aan de oorlog te ontkomen en buiten Europa te emigreren. Dit lukt echter niet, 1 november 1943 wordt het gezin opgepakt door de bezetter. De brieven stoppen en Felix schrijft verder in een kampdagboek.

In dit document vindt u de Nederlandstalige informatie over de Drillingsberichte¹. Deze informatie is hetzelfde als de Engelstalige informatie op de website. Om contact op te nemen met Paul Sars (projectleider) vult u het [formulier op de website](#) in.

¹ **Beeldrechten:** Indien niet anders vermeld, zijn de foto's in deze pdf eigendom van Maria Austria/MAI.

Inhoud

1. [Onderzoek](#)

2. [Onderwijs](#)

3. Drillingsberichte – achtergrondinformatie

- [De gezinssituatie per jaar](#)
- [Oorlog & opvoeding](#)
- [Poëzie van Felix Oestreicher](#)
- [Stamboom](#)
- [Literatuur](#)

Onderzoek

Tot nu toe is er nauwelijks onderzoek gedaan naar de 'Drillingsberichte'. Dit onderzoeksproject wil de brievenverzameling onder de aandacht van onderzoekers brengen. De brieven bevatten een schat aan informatie en bieden de mogelijkheid ze vanuit verschillende invalshoeken te bestuderen, vooral historisch, maar ook didactisch of taalkundig.

Digitale collectie

De Drillingsberichte zijn te vinden op het platform 'Bijzondere Collecties' van de Universiteitsbibliotheek Nijmegen. Het betreft zowel scans van de originele brieven als de transcripties. Aan de collectie zijn ook familiefoto's, tekeningen van de kinderen en wetenschappelijke publicaties van Felix Oestreicher toegevoegd. Het materiaal is een open source, doorzoekbaar en downloadbaar.

Onderzoeksgemeenschap

De Drillingsberichte vormen een unieke gelegenheid voor onderzoekers uit verschillende disciplines om samen te komen. Een historisch pedagoog zou het materiaal uitstekend kunnen gebruiken voor onderzoek naar het Duitse Bildungs-ideaal van waaruit Felix zijn dochters opvoedt en waarover hij veelvuldig schreef. Een onderzoeker die geïnteresseerd is in Joodse geschiedenis kan het materiaal gebruiken voor onderzoek naar bijvoorbeeld de culturele vermenging van Nederlandse, Duitse, Joodse en Tsjechische invloeden. Een taalkundige kan het geschrift van Felix bestuderen, die steeds minder in standaard Duits schreef, er komen Dutchismen in de brieven voor, en er zijn Tsjechisch gekleurde Duitse woorden en familie-jargon. Religie-onderzoekers kunnen zien dat er over Germaanse goden wordt gesproken, maar dat de meisjes zich ook afvragen waarom ze Joden zijn en waarom God de oorlog toeliet.

Het is onze ambitie om onderzoekers uit verschillende disciplines bijeen te brengen om samen aan de Drillingsberichte te werken. Daartoe zullen we een digitaal interactief platform ontwikkelen waar onderzoekers met elkaar kunnen discussiëren, resultaten aan elkaar kunnen presenteren, kunnen brainstormen over nieuwe invalshoeken en elkaar op de hoogte kunnen houden van nieuwe ontwikkelingen. Lidmaatschap van deze community zal gratis en vrijblijvend zijn. U kunt uw interesse kenbaar maken via [het webformulier](#). Wij houden u dan op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen omtrent dit platform.

Formele informatie

De 'Drillingsberichte' zijn een verzameling van 162 brieven en een aantal los bijgevoegde teksten. De bewaard gebleven originele berichten zijn aanwezig, gearchiveerd en via scans toegankelijk gemaakt in het Stadsarchief Amsterdam. De brieven zijn over het algemeen getypt door Felix en met de hand verbeterd door Gerda. Een enkele brief heeft Gerda geschreven en een enkele keer zit er een brief van 'omi' of 'mutti Gretl' in de verzameling. De 'Drillingsberichte' werden geschreven tussen 19-4-1937 en 25-10-1943.

Aantal brieven

Felix neemt zich voor om elke week een brief te schrijven, later schrijft hij dat hij elke twee weken een brief gaat schrijven. In de eerste jaren houdt hij dit ook vol, maar de laatste paar jaar wordt het aantal brieven minder. In een overzicht:

Jaartal	Aantal brieven
1937	31
1938	31
1939	29
1940	23 + 4 andere teksten
1941	21
1942	13, waarvan één 'testament'
1943	13+ 1 ongedateerde notitie

De teksten die geen brieven zijn, zijn onder andere een getypte voordracht voor een verjaardag en sprookjes geschreven door de kinderen.

Of de verzameling brieven compleet is, is niet bekend. Het lijkt echter wel waarschijnlijk, want de schrijver Felix Oestreicher dringt aan op het bewaren van alle brieven. Ook lijkt er geen gat in de verhaallijn te zitten tussen de brieven. Twee brieven zijn echter niet compleet overgeleverd en stoppen aan het einde van het vel papier midden in een zin. Dit zijn de brieven met de data: 24-8-1938 en 3-8-1942.

Taal

In een brief gedateerd op 16-7-1937 schrijft Felix dat de brieven in het Nederland, Duits en Tsjechisch verschijnen. Dit is een grapje, want de voertaal in de brieven is Duits. De brieven zijn geschreven in het Duits, met soms een woordje of een paar zinnen Nederlands tussendoor. Er zijn enkele uitzonderingen, vier brieven zijn geschreven in het Engels en één in het Nederlands. De brief in het Nederlands is één van de laatste brieven, gedateerd uit 8-8-1943, waarin Felix meent dat de brieven voortaan in het Nederlands moeten worden geschreven, maar dit doet hij feitelijk niet. De Engelse brieven zijn gedateerd op 2-10-1939, 31-12-1939, 28-1-1940 en 14-4-1940.

Onderwijsmateriaal

Een redactie van onderzoekers en docenten heeft bij de Drillingsberichte lesmateriaal ontwikkeld, bestemd voor het onderwijs in de moderne vreemde talen in de vakken Nederlands (voor Duitse scholieren) en Duits (voor Nederlandse scholieren). Het lesmateriaal is gratis verkrijgbaar via het Pre-University College van de Faculteit der Letteren (PUC Letteren).

[Bezoek de website van PUC \(in het Nederlands\)](#)

Gezinssituatie per jaar (1937-1943)

De 'Drillingsberichte' zijn een verzameling brieven waarin de Joodse arts Felix Oestreicher van 1937 t/m 1943 aan zijn familie schrijft over het wel en wee van zijn drie dochtertjes. Hij schrijft over de ontwikkeling van zijn jonge 'Drieling': de tweeling Helli en Maria (1936) en hun zus Beate (1934). Felix noemt de brieven 'Drillingsberichte', omdat ze over zijn 'drieling' gaan en over het opvoeden (het 'drillen'), van zijn kinderen. De brieven moeten zijn grote familie, die verspreid over Europa leeft, op de hoogte houden van het welzijn van zijn vrouw Gerda, de kinderen en 'omi', de moeder van Felix die bij hun in huis woont.

De verzameling brieven geeft een beeld van hoe het een Joodse familie vergaat in deze onrustbarende tijden, aan de vooravond van en tijdens de Tweede Wereldoorlog. De familie verhuist van Karlsbad naar Nederland en ook binnen Nederland moet het gezin meermaals verhuizen. Als de kinderen niet naar school mogen door het decreet van de bezetter geeft Felix ze thuis les. Het valt op dat de oorlog weinig voorkomt. De brieven beschrijven het dagelijkse leven in moeilijke tijden, maar over deze onzekere tijden zelf wordt weinig gemeld. De ouders lijken te proberen een zo normaal mogelijk leven te leiden en hun kinderen voor te bereiden op de toekomst.

1937 - Karlsbad

Op 19 april 1937 in **Karlsbad** schrijft Felix Oestreicher het eerste 'Drillingsbericht'. Hij is zelf de redactie, samen met Gerda die zijn brieven verbetert. Hij zal eens in de week schrijven (later eens in de twee weken en daarna minder vaak). Hij stelt de brieven voor als een abonnement: wie een aantal keren niet binnen veertien dagen terugschrijft (met retourporto, d.w.z. postzegels voor zijn verzameling), krijgt geen brieven meer. Felix maakt er later ook een beetje een grapje van en schrijft dat de brieven in het Duits, Nederlands en Tsjechisch verschijnen, wat feitelijk niet het geval is. Duits is de voertaal met af en toe wat Nederlandse aantekeningen of een enkele Engelse zin. Toch neemt hij het schrijven van deze brieven serieus: hij hoopt namelijk dat de ontvangers ze bewaren, zodat hij na deze onzekere tijden van oorlog een soort dagboek heeft om in terug te lezen.

In de brieven uit 1937 besteedt Felix veel aandacht aan de beschrijving van de ontwikkeling van zijn kinderen, want hij vindt het jammer dat een deel van zijn familie en vrienden de meisjes niet ziet opgroeien. Beate is dan tweeënhalve, Helli en Maria zijn één jaar oud. Hij schrijft over de tweeling die begint te lopen en later ook in hele zinnen begint te praten. Maria is groter, luider en levendiger dan Helli, die kleiner en rustiger is. Ook schrijft hij over Beate die nog moet leren op tijd naar het potje te gaan en een step cadeau krijgt. Alle drie de meisjes houden van hun dierenboeken, waarin ze steeds bladeren en veel leren over dieren.

1938 - Karlsbad, Bergen aan Zee, Leiden

Begin 1938 is Felix een paar maanden weg voor wetenschappelijk onderzoek in het buitenland. Gerda neemt het schrijven van de brieven op zich. In één van haar brieven komt voor het eerst de onzekerheid naar voren waarmee ze leven. Op 20 maart 1938 schrijft

Gerda dat ze sinds twee weken in angst leeft, bang voor een gebeurtenis of bericht dat hun leven helemaal zal veranderen. In maart 1938 vindt namelijk de 'Anschluss' van Oostenrijk plaats en daarna dreigt Duitsland onder leiding van Hitler met de bezetting van Tsjecho-Slowakije. Kort na deze brief komt Felix terug en vlucht de familie naar Nederland, waar de ouders van Gerda wonen en waar men zich nog veilig waant voor conflicten met Duitsland. Ze logeren eerst in Bergen aan Zee en verhuizen in juli naar Leiden. Het leven gaat hier verder en de familie is snel geacclimatiseerd. Gerda introduceert het Nederlands door langzaam sprookjes voor te lezen in deze taal. Zij beheerst het Nederlands namelijk goed, omdat ze vanaf 1922 in Nederland op school heeft gezeten. De kinderen praten al snel Nederlands en Duits door elkaar. Zo raken ze gewend aan Nederland. Ze vinden appelmoes lekker en vieren zelfs Sinterklaas.

In 1938 gebeurt er veel meer dan in de brieven geschreven staat. Zo wordt er enkele keren in de brieven geschreven over emigratie naar de VS. In werkelijkheid is Felix hier veel meer mee bezig geweest dan hij in de brieven laat blijken. In 1938 is hij een aantal keren van huis om onder andere naar emigratie-mogelijkheden in Engeland te zoeken. Ook al wonen ze in Nederland, ze zijn door de toenemende dreiging nog steeds van plan liefst **naar** buiten Europa te emigreren.

1939 - Leiden, Katwijk aan Zee

In 1939 blijft Felix wekelijks brieven schrijven over zijn gezin en vermeldt vaak leuke anekdotes over zijn dochters. Zo hebben de meisjes een discussie over de vraag of dieren kunnen praten, spelen ze theater voor oma en willen ze graag een konijn. Beate wordt al echt een meisje, schrijft Felix, en ze kan al fietsen op een gewone fiets.

In het voorjaar verhuist de familie naar Katwijk aan Zee. De kinderen worden al snel vriendjes met de buurkinderen. Van een dreigende oorlogssfeer is in de brieven geen sprake. Wat de meisjes mee krijgen van deze onrustige tijden is niet duidelijk, maar ze stellen wel vragen over Karlsbad, schrijft Felix. Zo praten ze nog over het kindermisje in Karlsbad en als het onweert vragen ze of dit de boze mensen uit Karlsbad zal verjagen. Hieruit blijkt dat de meisjes enig besef hebben van de bezetting van Karlsbad.

1940 - Katwijk aan Zee, Blaricum

Begin 1940 is er in de brieven nog niets te merken van de naderende oorlog. Felix schrijft met enige regelmaat, maar daar zal verandering in komen. Hij heeft het Nederlandse artsexamen afgelegd en is druk met zijn werk. De kinderen staan centraal in de brieven: zo

heeft Beate haar eerste tandje verloren, gaat Helli in plaats van Beate naar de turnles en houden ze alle drie heel erg van bloemen.

De laatste brief van voor de Duitse inval in Nederland is geschreven op 4 mei 1940, de eerstvolgende brief is geschreven op 8 juli 1940. Felix heeft ruim twee maanden niet geschreven, maar neemt zich voor ondanks alles te blijven schrijven over zijn kinderen. Wat in de tijd tussen deze twee brieven is gebeurd, zal hij in rustigere tijden nog eens opschrijven. Vanaf nu ligt de focus van de brieven op het leerproces van zijn dochters, die thuis van Felix les krijgen. De kinderen beginnen ook vragen te stellen over de oorlog. Ze vragen zich af hoe het is als er geen oorlog is en of er dan ook geen voedselbonnen meer zullen zijn. De meisjes passen hun spelletjes ook aan de oorlog aan, valt Felix op; ze spelen graag koopman "zonder bonnen krijg je niks". In oktober verhuizen ze naar Blaricum, omdat ze niet meer aan de kust mogen wonen van de bezetter. De familie probeert alles zo normaal mogelijk te houden en viert gewoon de verjaardagen van de kinderen en Sinterklaas. Felix geeft Beate haar eerste leeslessen en meldt dat hij de kinderen één keer in de week over God vertelt.

1941 - Blaricum

Felix focust zich in zijn brieven steeds meer op het lesgeven aan zijn dochters. Zo gaat rekenen heel goed, maar is lezen nog wat lastiger. Stukje bij beetje gaat ook het lezen en schrijven beter. Beate schrijft al brieven. De kinderen beginnen vragen te stellen over godsdienst, katholieken en Joden en waarom God oorlog toe laat. De leraar die Felix consulteert over de vooruitgang van zijn kinderen is tevreden met hun niveau. Felix schrijft nu ook expliciet dat alles zijn gang moet gaan. Ze vieren bijvoorbeeld gewoon Pasen, Moederdag en Felix' verjaardag. Hij vindt het moeilijk wanneer zijn dochters vragen stellen over de oorlog, maar is blij dat het nog niet in ze op is gekomen om 'oorlogje' te spelen.

Beate mag een weekje meelopen met een schoolklas en blijkt daar het beste te zijn in rekenen. Verder krijgen de kinderen thuis les, waarover Felix uitgebreid schrijft. Hij merkt dat zijn dochters de nervositeit van hun ouders door de oorlog voelen. Beate praat nog wel eens over Karlsbad en wil er graag plaatjes van zien, want daar zijn bergen en hier niet. Het leren van de kinderen gaat goed, ook lezen en schrijven. Beate kan zelfs al met de typemachine omgaan.

1942 - Blaricum, Amsterdam

Begin 1942 zijn er twee bruiloften van ooms en tantes van de 'drieling': Hein Laqueur trouwt met Judith Révész, en Renate Laqueur met Paul Goldschmidt. Het leven gaat gewoon verder, ondanks de dreiging en de kans om opgepakt te worden. Gerda kan misschien ergens als lerares Duits aan de slag, maar daarover wordt later niets meer bericht. De kinderen merken onrust, maar vragen niets. Bij één van de eerste berichten van dit jaar zit een bijgevoegde brief in een gesloten envelop, gedateerd op 17 februari 1942. Deze brief mag pas na de

Tweede Wereldoorlog worden geopend. Dan hoopt Felix deze samen met de andere brieven te kunnen lezen, een toevoeging waaruit de bezorgdheid spreekt over de overlevingskansen.

Het onderwijs thuis aan de kinderen gaat voort, maar Felix schrijft er minder vaak over. Hij heeft weinig zin om les te geven en weinig lust om te schrijven. Ook ziet hij eigenlijk op tegen het vieren van Sinterklaas, maar omdat de kinderen druk bezig zijn met het knutselen voor de Sint,

motiveert hem dat om wel mee te doen met het feest.

In het voorjaar van 1942 doet het gezin een poging om onder te duiken, maar dit lukt uiteindelijk niet. In augustus verhuizen ze naar Amsterdam, omdat alle Joden volgens een verordening van de bezetter daar moeten gaan wonen. Kort daarna komen er ook officieren langs, die hun woning inspecteren en Jodensterren uitdelen. De meisjes dragen de sterren en maken ze ook voor hun popjes. Felix schrijft steeds minder. Ook al proberen ze hun leven met de kinderen gewoon te leven, de angst wordt steeds sterker voelbaar, ook in de brieven.

1943 - Amsterdam, Westerbork

De familie heeft de verjaardag van Gerda gevierd alsof het vrede is, schrijft Felix. De kinderen hebben sprookjes geschreven en er is een getypt verhaaltje van Beate voor haar moeder. Felix heeft steeds minder tijd om les te geven, maar de kinderen leren nog wel. In februari is de tweeling zeven jaar oud geworden. De meisjes zijn al redelijk zelfstandig en krijgen spraakles van oom Paul. Felix zelf verzorgt vakken als topografie en geschiedenis. Eén van de laatste beschreven gebeurtenissen is de verjaardag van Beate, die op 8 oktober negen jaar is geworden. Ze is al een groot meisje en voert met Felix een serieus gesprek over God. De laatste brief is geschreven op 25 oktober 1943: 'de tijd gaat op in het niets', schrijft Felix.

Op 1 november 1943 wordt het gezin opgepakt (dat was eerder al eens gebeurd, maar ze werden toen door het **ingrijpen van Ernst Laqueur** niet lang vastgehouden). Samen met omi worden ze naar de Amsterdamse Schouwburg gebracht en vervolgens naar kamp Westerbork getransporteerd. Alleen Helli blijft achter, omdat ze waarschijnlijk difterie heeft en de nazi's besmetting willen voorkomen, wordt ze bij de **Joodse Invalide** in Amsterdam ondergebracht.

1944 - Westerbork, Bergen Belsen

Maria, Beate, Gerda, Felix en 'omi' Clara worden geïnterneerd in Westerbork. Lisbeth Oestreicher, de zus van Felix, zit daar al sinds begin 1943 en zal er tot de bevrijding blijven. Marie, de andere zus van Felix, is ondergedoken. De familieleden verblijven een paar maanden in Westerbork. In april 1944 volgt hun deportatie naar **Bergen Belsen**, waar ook Gerda's zus Renate en haar man Paul Goldschmidt gevangen zitten.

Helli wordt na ruim twee maanden vanuit de Joodse Invalide door de 'ondergrondse' ondergebracht bij het nog kinderloze echtpaar Braakhekke in Gorssel. Zij nemen haar op alsof ze hun eigen dochter is. De 9-jarige Helli Oestreicher moet zich voortaan Ellie Strijker noemen, zodat haar identiteit verborgen blijft voor de nazi's.

1945 - Bergen Belsen, Tröbitz

Het gezin verblijft bijna een jaar in Bergen Belsen, Felix houdt vanaf het moment dat ze zijn opgepakt een kampdagboek bij. Het dagboek is vooral een zakelijk bericht: er wordt vermeld hoeveel mensen hij als arts heeft behandeld per dag, wat ze te eten krijgen en wie er dood zijn gegaan. Op 10 april 1945, als de geallieerden steeds dichterbij Bergen Belsen komen, wordt een grote groep gevangenen ingeladen in treinen en richting het oosten getransporteerd. Het gezin komt ook in één van deze treinen terecht, zonder omi Clara, die te zwak is om mee te gaan. Zij sterft enkele dagen later in Bergen Belsen. Felix, Gerda, Beate en Maria zitten in een trein die uiteindelijk door de Russen zal worden bevrijd in Tröbitz, een klein plaatsje in het oosten van Duitsland. Het transport vindt onder erbarmelijke omstandigheden plaats en duurt veertien dagen en nachten, van 11 april tot 's morgens 24 april. In Tröbitz krijgt het gezin onderdak bij een familie. Ze zijn nu vrij, maar ernstig ondervoed. Gerda is uiteindelijk zo verzwakt dat ze vlektyfus oploopt. Ze leeft nog een aantal dagen in het huis, maar Beate en Maria mogen niet meer bij haar in de buurt komen, want de ziekte is zeer besmettelijk. Gerda sterft op 31 mei 1945, in vrijheid, maar aan de gevolgen van de concentratiekampen. Felix raakt ook met vlektyfus besmet, waarschijnlijk omdat hij in het ziekenhuis werkt en Gerda nog heeft verzorgd. Hij wordt zelf opgenomen in het ziekenhuis. Beate en Maria zien hem niet meer terug en krijgen op 9 juni 1945 te horen dat ook hun vader is gestorven.

Helli zit al die tijd ondergedoken bij de familie Braakhekke in Gorssel. De Braakhekkes krijgen eind augustus 1944 een dochter. Zij zien het kind als een beloning van God voor het geven van onderdak aan Helli. Eind juni worden Beate en Maria naar Nederland gebracht en door hun grootouders Laqueur opgevangen in Amsterdam. Uiteindelijk worden de drie zusjes op de boerderij in Gorssel herenigd.

Ook andere leden van de familie Oestreicher en Laqueur overleven de oorlog. Felix' zus Lisbeth trouwt meteen na bevrijding van Westerbork op 6 mei in Westerbork met Otto Birman.

De drie ouderloze meisjes worden goed opgevangen door hun familie. Grootouders Ernst Laqueur en Margarethe Laqueur-Löwenthal vinden verzorging voor de meisjes in Bergen. Na het plotselinge overlijden van Ernst in 1947 wordt diens assistente Mieke Mesdag voogdes van de drie meisjes. Lisbeth en Otto Birman worden vervolgens de pleegouders van Beate, Helli en Maria, die in de zomer van 1947 bij hun in Amersfoort komen wonen. Dankzij de liefdevolle zorg van hun grootouders, ooms en tantes heeft de drieling een verzorgd leven kunnen leiden in Nederland.

De oorlog is voorbij, men leeft weer in vrijheid. Nu mag ook de laatste brief van de Drillingsberichte worden geopend worden, de brief van 17 februari 1942, die kan worden gelezen als Felix' testament. Hoop en vrees wisselen elkaar af. Hij schrijft dat hij hoopt de brief zelf te kunnen voorlezen wanneer het vrede is. Hij voelt zich een plant die uit de bodem is gehaald en weg

is gegooïd om te verdorren. Hij dankt God en Ernst Laqueur voor het feit dat ze nog leven en geen geldzorgen hebben. Hij verdient zelf hier en daar wat geld bij met het geven van EHBO-cursussen, maar dat is niet genoeg. Het heeft ook weinig zin, vindt Felix, want onlangs zijn in naburige steden zomaar Duitse Joden opgepakt, die helemaal niks mee mochten nemen naar het kamp, alleen wat ze aan hadden. Het is dus zinloos en geeft ook geen vreugde om nieuwe spullen aan te schaffen.

Moeilijk ligt Felix' verhouding tot zijn schoonvader, ondanks diens hulp. Felix heeft geld nodig om samen met zijn gezin naar de VS te emigreren, maar hij heeft op dat moment niet voldoende middelen. En van het feit dat Ernst op naam van zijn kinderen geld heeft weggezet in de VS, dus ook voor Gerda, is Felix te laat op de hoogte gesteld. Als hij het eerder had geweten, zaten ze misschien nu wel in de VS, meent Felix en voegt een relativering toe: "Da wären wir darauf gekommen und vielleicht wären wir dadurch nach U.S.A. gekommen und jetzt schon längst durch einen Autounfall tot."

Hij vermeldt dat de sfeer in het gezin gespannen is. Gerda huilt veel en Felix schreeuwt om de kleinste dingen, de kinderen merken dit ook. In het laatste stuk schrijft hij dat ze aan het nadenken zijn wat ze met hun spullen moeten doen indien ze opgepakt worden. Felix maakt het niet veel uit wat er mee gebeurt, maar Gerda is gehecht aan de meubels.

Tot slot schrijft Felix over de 'Drillingsberichte':

"Meine Absicht bei der Erhaltung der Kinderberichte ist, dass sie einmal als Andenken an uns und die Kinder veröffentlicht werden können und so Menschen Vergnügen haben und unser Andenken erhalten bleibt, wir nicht ganz umsonst gelebt haben." (gedateerd 17 februari 1942)

Oorlog & opvoeding

De oorlog

Van historische gebeurtenissen voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt slechts sporadisch melding gemaakt. Geen woord over de invoering van de rassenwetten tegen de joden, de 'Anschluss' van Oostenrijk, de Duitse inval in Nederland, de oorlogsvoering en het bombardement van Rotterdam. De kinderen en het ogenschijnlijk alledaagse leven zijn het onderwerp van de brieven. Angst voor de oorlog of voor wat komen gaat, komt slechts een enkele keer naar voren.

"Seit 2 Wochen leben wir ein Leben, der ständigen Beunruhigung man tut sein Tagewerk immer in der Angst vor irgend einem aufregenden Ereignis oder einer neuen Nachricht, die unser ganzes Leben umwerfen kann." schrijft Gerda op 20 maart 1938, wanneer Felix enige tijd van huis is voor zijn werk. De 'Anschluss' van Oostenrijk aan Hitler-Duitsland heeft net plaatsgevonden en Gerda is bang dat het gevaar richting Karlsbad zal komen. Kort daarna vlucht de familie naar Nederland.

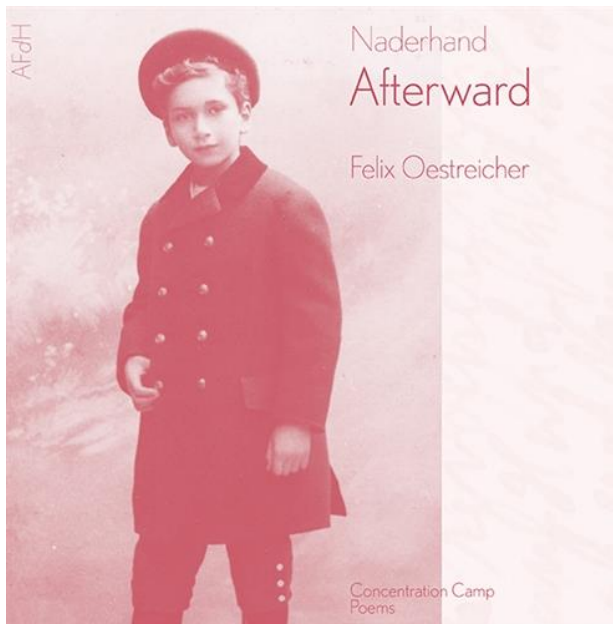
Op 4 mei 1940 schrijft Felix nog een Drillingsbericht, maar na de Duitse inval op 10 mei blijft het een tijd stil aan Felix' kant. Pas twee maanden later, op 8 juli 1940 schrijft hij een volgend Drillingsbericht. Hij wil het schrijven over de kinderen toch weer oppakken. En wat er in de weken tussen de brieven in gebeurd is, zal hij, zo schrijft hij, in rustigere tijden vertellen.

De opvoeding

De focus van de Drillingsberichten lag natuurlijk al op de kinderen, maar na de brief van 8 juli 1940 wordt die aandacht versterkt, en verschuift die van het beschrijven van het opgroeien van de kinderen naar het beschrijven van hun leerproces. Waar hij eerst beschrijft dat ze gegroeid zijn, kunnen lopen en praten, beschrijft hij nu hoe ze leren. Felix stort zich vol op zijn rol als leraar. Beate, Helli en Maria krijgen thuis les, omdat ze joodse kinderen door de regels van de nazi's niet meer naar school mogen. Hij geeft niet alleen schrijven, lezen en rekenen, maar ook vakken als godsdienst, geschiedenis en aardrijkskunde. Hij vertelt zelf verhalen maar put voor zijn vertellingen ook uit grootse literaire werken. Felix schrijft bijvoorbeeld dat hij zijn dochttertjes tijdens het afwassen de hele *Nibelungentriologie* in de versie van componist Richard Wagner heeft naverteld. Zo raken ze onder andere ook vertrouwd met het *Gudrunssage* en de *Lorelei*. De kinderen zijn creatief en geïnspireerd door de verhalen, schrijven begin 1943 ook elk een eigen sprookje.

De jonge kinderen krijgen veel te leren. Zo begint Beate begin 1942 (dan is ze pas 8) samen met Omi Frans te leren. En eind 1941 speelt Felix al met de gedachte om Beate met Hebreeuws vertrouwd te maken, hoewel hij verwacht dat dit wel lastig zal worden. De meisjes beheersen het Nederlands inmiddels zo goed, dat ze moeite hebben met bepaalde klanken uit hun oorspronkelijke Duitse moedertaal. Ze hebben bijvoorbeeld moeite met de 'sch' in het Duits (een Duitse klank waar over het algemeen veel Nederlanders moeite mee hebben).

Naderhand - Nachher – Afterward

Naast de "Drillingsberichten" schreef Felix Oestreicher ook gedichten die in het boek *Afterward/Naderhand/Nachher*, verschenen bij uitgeverij AFdH, voor het eerst in het Nederlands, Duits en sinds 2015 in het Engels gepubliceerd werden.

Zijn dochter, beeldend kunstenaar Helly Oestreicher, heeft voor het boek collages gemaakt. Het handschrift van de vader en de foto's van onder andere Maria Austria (1915-1975), Felix Oestreichers jongste zuster, geven een intieme kijk op de chroniqueur en zijn familie. De gedichten brengen het bestaan in de kampen en de wijze waarop een gevoelige, ontwikkelde

man daarmee omging ongelooflijk dichtbij.

Hieronder zie je twee voorbeelden van gedichten uit de publicatie, met vriendelijke toestemming van uitgeverij AFdH. Het hele boek is onder het ISBN-nummer 978 90 72603 26 5 of direct bij de [uitgeverij AFdH](#) te bestellen.

B-B-Frohn

Vorübergebeugt, die Rücken krumm
Die Kleider schmutzig und zerrissen
Die bleichen Gesichter trotzig und verbissen,
So ziehen die zwölf den Wagen stumm
Sie haben einst fremde Länder reist
Und viele Menschen gelehrt sie leben
Sie haben viele Bücher geschrieben
Und waren freie Ritter vom Geist
Der eine hat vielen Arbeit gegeben
Der andre manche Maschine erfand
Ein dritter rettet mit kundiger Hand
So vielen Menschen das Leben
Sie fronen gehetzt von Schimpf und Schelten
Sie haben verloren Geld und Gut
Doch nicht verloren Ging ihr Mut
Und einst werden wieder sie gelten.

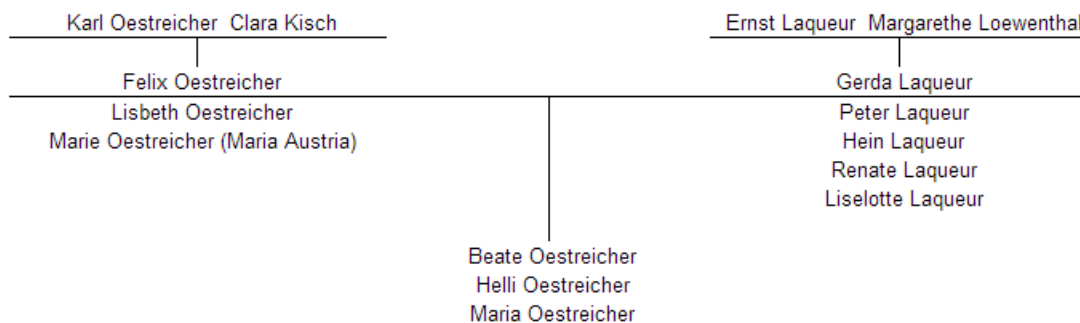
Totentanz

Ich frag mich oft, bin das denn ich,
Dem dieses alles widerfährt.
Nur Schatten sind wir unser selbst,
[...] Schatten gehen viel,
Ganz langsam, schlüpfend Schritt für Schritt,
Gesenkten Kopfes schleichen wir.
Doch viele liegen stumpf im Bett,
Zum Lesen fehlt uns das Buch,
Zum Denken fehlt uns die Kraft.
Die trüben Augen sehen nicht,
Die Ohren hören nur ein Wort.
Gamellen kommen, Essenszeit:
Dann kommt Bewegung in den Leib,
Die keiner Kapo Schlag erzwingt.
Doch vielen fehlt auch jetzt die Kraft,
Die meisten holt Durchfall und Laus,
Und täglich schafft man sieben weg
Mit Karre und Wagen im offenen Sarg.
Ein Trüppchen Frauen hinterdrein,
Ein kurz Gebet, das ist der Schluß.

Familie Oestreicher

De Oestreichers maken deel uit van wijdvertakte Duitstalige Joodse families als Kisch, Laqueur en Löwenthal. Het is een familie van wetenschappers, artsen en kunstenaars die verspreid leven over Europa. Er vinden levendige correspondenties en vele bezoeken plaats om de hechte familiebanden in stand te houden. Wanneer het antisemitisme toeneemt en familieleden uit bepaalde gebieden moeten vluchten, wordt het briefverkeer intensiever. Kort voordat Felix Oestreicher met zijn vrouw Gerda en hun drie dochters in 1938 vanuit Karlsbad (Tsjechië) naar Nederland vlucht, begint hij zijn 'Drillingsberichte' (1937-1943). Met deze briefberichten wil hij zijn familieleden op de hoogte houden van de ontwikkeling van zijn drie jonge dochters: Beate (1934) en de tweeling Helli en Maria (1936).

Stamboom

Karl Oestreicher

Karl Oestreicher (1868-1915), de vader van Felix, werkt als districtarts in het kuuroord Karlsbad (het huidige Karlovy Vary in Tsjechië). Hij trouwt met Clara Kisch en ze krijgen vier kinderen: Felix (1894), Willush (1898), Lisbeth (1902) en Marie (1915). Zoon Willush verdrinkt in 1911 tijdens een vakantie aan de Oostzee. Begin 1915 overlijdt Karl, kort voor de geboorte van dochttertje Marie. Zoon Felix zet later Karls artspraktijk aan huis voort.

Clara Kisch

Clara Oestreicher-Kisch (21-11-1871 Mariënbad 12 - 4 -1945 Bergen Belsen) wordt door haar kleinkinderen en in de 'Drillingsberichte' 'omi' genoemd. Ze is de oudste uit een gezin van vijf, vier meisjes en één jongen. Haar vader, E. Heinrich Kisch, is een bekende arts en professor aan de universiteit in Praag. Clara trouwt met Karl Oestreicher en krijgt vier kinderen: Felix (1894), Willush (1898), Lisbeth (1902) en Maria (1915). Zoon Willush verdrinkt in 1911 tijdens een vakantie aan de Oostzee. Net voordat ze zal bevallen van haar jongste dochter Maria overlijdt haar man Karl. Zij blijft achter met twee kinderen en een pasgeboren baby. De oudste van het gezin, Felix, is dan twintig en studeert medicijnen. Hij moet tijdelijk het leger in en neemt daarna in 1918 de dokterspraktijk van zijn vader over. Hij wordt dan de kostwinnaar van het gezin. Als Felix trouwt en kinderen krijgt blijft 'omi' Clara bij het gezin wonen, ook als ze naar Nederland verhuizen. Clara sterft in het concentratiekamp Bergen Belsen op 12 april 1945, te zwak om nog met de rest van het gezin op het kort tevoren begonnen transport te gaan, dat uiteindelijk zal worden bevrijd in Tröbitz.

Ernst Laqueur

Ernst Laqueur (7-8-1880 Obernigk – 19-8-1947 Furkapas) is de vader van Gerda, die getrouwd is met Felix, de schrijver van de 'Drillingsberichte'. Ernst Laqueur woont al enige tijd in Nederland als Felix en Gerda met hun kinderen hier in 1938 hun toevlucht zoeken. Laqueur is farmacoloog en medicus, staat bekend als de mede-ontdekker van het testosteron en geldt als grondlegger van de endocrinologie (gebied in de geneeskunde dat zich bezighoudt met hormonen en stofwisseling) in Nederland.

Ernst groeit op in Silezië in een welvarend Joods gezin met twee oudere broers. Na het gymnasium studeert hij geneeskunde in Heidelberg en Breslau. In juli 1904 behaalt hij zijn artsexamen en in 1905 promoveert hij aan de universiteit in Breslau. Op 1 april 1905 trouwt hij met Margarethe Löwenthal. Zij krijgen twee zoons en drie dochters, waarvan Gerda de oudste is. Ernst werkt op verschillende plaatsen in Duitsland en in 1912 verhuist het gezin naar Groningen, waar Laqueur assistent wordt van fysioloog Hamburger. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verhuist de familie weer naar Duitsland, waar Ernst in Berlijn onderzoek doet naar vergiftiging door oorlogsgassen. Hij wordt overgeplaatst naar Gent waar hij in 1917 hoogleraar wordt. Na de oorlog wordt Laqueur in Amsterdam assistent van professor Snapper en in 1920 zelf hoogleraar. In Amsterdam krijgt hij zijn eigen laboratorium voor de productie van insuline en insulinepreparaten. In 1922 richt hij samen met Salomon van Zwanenberg (directeur van Zwanenberg Slachterijen) en met wiskundige J. F. van Oss de N.V. Organon op, een commercieel bedrijf voor de bereiding van orgaanpreparaten op wetenschappelijke grondslag.

In 1941 wordt hij als Joodse professor ontslagen door de Duitse bezetter en mag hij zijn laboratorium niet meer in. Gedurende de Tweede Wereldoorlog wordt hij beschermd door onbekenden en kan in Amsterdam blijven wonen. Na de oorlog zet hij zijn wetenschappelijke werk voort. In 1947 sterft hij op vakantie in Zwitserland aan een hartaanval terwijl hij bij een verkeersongeval te hulp schiet.

Literatuur

- Peter Jan Knegtman, *Geld, ijdelheid en hormonen. Ernst Laqueur hoogleraar en ondernemer*. Boom: Amsterdam 2014.
- Marius Tausk, *Organon De geschiedenis van een bijzondere Nederlandse onderneming*. Nijmegen: Dekker & Van de Vegt 1978.

Margarethe Löwenthal

Margarethe Laqueur-Löwenthal (12-6-1883 Brieg - 6-6-1959 Amsterdam) is de moeder van Gerda en wordt in de brieven vaak 'Mutti Gretl' genoemd. Ze is een nicht van Ernst Laqueur en trouwt in 1905 met hem. Het echtpaar leeft in tal van steden en krijgt vijf kinderen: Gerda (1906) wordt in Heidelberg geboren, Peter (1909) in Königsberg, Hein (1914) in Braunschweig, Renate (1919) in Brieg en de jongste dochter Lilo (1922) in Amsterdam. Net als haar man kan Margarethe, samen met haar dochter Lilo, tijdens de bezetting in Amsterdam blijven wonen. Ze overlijdt in 1959 in Amsterdam.

Felix Oestreicher

Felix Oestreicher (19-5-1894 Karlsbad - 9-6-1945 Tröbitz) is de schrijver van de 'Drillingsberichte'. Hij is de oudste van vier kinderen en wordt net als zijn vader arts. Wanneer zijn vader in 1915 sterft wordt Felix na zijn studie medicijnen en een tijd in het leger, kostwinnaar van het gezin. In 1918 vestigt Felix zich als internist met een praktijk in zijn ouderlijk huis. In de wintermaanden is het meestal niet zo druk in zijn praktijk en doet hij onderzoek in verschillende universitaire laboratoria, zoals in München, Wenen, Berlijn en Amsterdam. Over zijn onderzoeken publiceert hij. Tijdens zijn onderzoek in Amsterdam werkt hij in het laboratorium van professor Ernst Laqueur en ontmoet hij in 1929 diens dochter Gerda, met wie hij op 9-12-1930 in Amsterdam trouwt. Ze gaan wonen in het ouderlijke huis van Felix in Karlsbad waar hij ook praktijk houdt. In 1934 wordt hun eerste dochter Beate geboren en in 1936, anderhalf jaar later, de tweeling Helli en Maria.

In 1937 begint hij met het schrijven de 'Drillingsberichte', brieven die zijn familie op de hoogte houden van de ontwikkeling van zijn dochtertjes. In deze onzekere tijden verhuist de familie van Karlsbad naar Nederland. Felix probeert emigratie naar buiten Europa te regelen, maar heeft geen succes. In november 1943 wordt de familie opgepakt en samen met Felix' moeder, maar zonder dochter Helli, afgevoerd naar Westerbork en later naar Bergen Belsen. Felix begint in Westerbork met het bijhouden van een dagboek waarin hij ook gedichten schrijft (het dagboek en de gedichten zijn later in boekvorm verschenen). Net voor de bevrijding van Bergen Belsen wordt de familie samen met vele andere Joden uit Bergen Belsen op transport gezet naar het oosten. De trein strandt in Tröbitz en wordt eind april 1945 bevrijdt door de Russen. Felix, Gerda, Maria en Beate leven daar enige tijd in vrijheid. Maar verzwakt door het concentratiekamp sterft Gerda op 31 mei aan vlektyfus, en enkele dagen later, op 9 juni 1945, sterft ook Felix aan vlektyfus.

Literatuur

- Felix Oestreicher, *Ein jüdischer Arzt-Kalender. Durch Westerbork und Bergen-Belsen nach Tröbitz. Konzentrationslager-Tagebuch 1943-1945*. Konstanz: Hartung-Gorre Verlag 2005.
- Gedichten van Felix Oestreicher, geschreven in de concentratiekampen (in het Duits en vertaald in het Nederlands. Felix Oestreicher, *Naderhand/Nachher*. Enschede/Doetinchem: AFdH Uitgevers 2013. Er is ook een Engelse uitgave van de bundel, getiteld *Afterward/Nachher*

Lisbeth Oestreicher

Lisbeth Birman-Oestreicher (27-5-1902 Karlsbad – 6-11-1989 Amersfoort) is het tweede kind van Clara en Karl Oestreicher. Na haar middelbare school gaat Lisbeth naar kunstvak scholen in München en Wenen. In 1926 wordt ze toegelaten tot 'het Bauhaus' in Dessau. Tijdens haar studie ontwerpt ze gordijn- en meubelstoffen voor verschillende Duitse textiel fabrieken. Ze verhuist naar Nederland en wordt freelance stofontwerpster voor verschillende bedrijven. Ze zet haar eigen atelier op in Amsterdam. Als haar

zus Marie is afgestudeerd in Wenen en in 1937 naar Nederland komt, werken ze samen onder de naam 'Model en Foto Austria'. Lisbeth ontwerpt kleding en Marie maakt er fotoreportages van die verschijnen in weekbladen als Libelle.

In 1942 verplicht de Duitse bezetter de Joden zich te melden in kamp Westerbork. Lisbeth geeft gehoor aan de oproep. In Kamp Westerbork weet ze haar verblijf rekken, zodat ze niet op transport gesteld wordt naar Duitsland. Ze breit truien voor de vrouw van de kampcommandant en elke keer als er een transport komt, zorgt zij er voor dat ze net niet klaar is met het vervaardigen van een trui of japon. Kort na de bevrijding van het kamp, op 6 mei 1945, trouwt ze met Otto Birman. Otto is al in 1938 uit Wenen gevlucht en werkt sindsdien als chemisch ingenieur in Amersfoort totdat hij wordt opgepakt en gevangengezet in Westerbork. Na de bevrijding krijgt zijn baan terug. Lisbeth en Otto gaan wonen in Amersfoort waar ze in 1947 Beate, Helli en Maria in huis nemen. Lisbeth hervat haar praktijk als ontwerpster van textiel. Haar werk is opgenomen in collecties van verschillende musea, zoals het Bauhaus Archiv in Berlijn en het Stedelijk Museum Amsterdam.

Literatuur

- Lisbeth Oestreicher Wangler, W. *Bauhaus-Weberei am Beispiel der Lisbeth Oestreicher = Bauhaus-weaving of Lisbeth Oestreicher*. Keulen: Verlag der Zeitschrift Symbol 1985.

Marie Oestreicher

Marie Oestreicher (19-3-1915 Karlsbad - 10-1-1975 Amsterdam), later bekend onder haar artiestennaam Maria Austria, is de jongste zus van Felix en wordt twee maanden na het overlijden van haar vader Karl geboren. In brieven wordt Marie vaak 'Mariechen' genoemd. Ze gaat in Karlsbad naar de middelbare school en studeert fotografie in Wenen. In 1937 verhuist ze naar Amsterdam, waar ze samen met haar zus Lisbeth, de textielontwerpster, reportages maakt onder de naam 'Model en Foto Austria'. Ze werken voor verschillende weekbladen. Vanaf 1937 wordt Maria Austria haar artiestennaam.

In 1942 trouwt ze met Hans Bial. In datzelfde jaar bepalen de nazi's dat alle Joden zich moeten melden in kamp Westerbork. Hans geeft gehoor aan deze oproep, Marie duikt onder. Ze wordt koerierster bij het verzet en helpt bij het vervalsen van persoonsbewijzen. Ze ontmoet hier Henk Jonker, die zij vertrouwd maakt met het vak van fotograferen. Direct na de Tweede Wereldoorlog richten ze samen met fotografen Aart Klein en Wim Zilver Rupe het fotobureau 'Particam Pictures' op in Amsterdam. In 1950 trouwt Maria met Henk. Het fotobureau krijgt bekendheid met foto's van onder meer de wederopbouw, van theatervoorstellingen en persoonlijke portretten. Maria zet zich in voor de fotografie binnen de vakgroep GKf (Gebonden Kunsten in de federatie). Ze wil dat de fotografie een zelfstandig vakgebied wordt binnen de beeldende kunst. Ze legt zich (daarom) toe op foto's van de avant-garde in muziek, theater en dans. In 1962 scheiden Henk en Maria. Zij zet het bedrijf Particam Pictures alleen voort, met hulp van haar assistenten. Op 10 januari 1975 overlijdt ze geheel onverwachts in Amsterdam.

Na haar overlijden wordt de Stichting Fotoarchief Maria Austria-Particam opgericht die in 1992 de stichting Maria Austria Instituut (MAI) [<http://www.maibeeldbank.nl/>] in het leven roept. Het MAI is momenteel gevestigd in het Stadsarchief van Amsterdam. Maria heeft veel foto's gemaakt van Felix, Gerda en hun dochtertjes. Voor 'Model en Foto Austria' stonden Beate, Helli en Maria wel eens model, gekleed in textiel van Lisbeth Oestreicher. Veel foto's

op deze site over 'De familie Oestreicher' zijn dan ook gemaakt door Maria Austria en worden gearchiveerd in het MAI.

Literatuur

* Kees Nieuwenhuizen *Maria Austria*. Amsterdam: De Bezige Bij 1976.

* Martien Frijns (samensteller) *Maria Austria. Fotografe*. Enschede/Doetinchem: AFdH 2018 (768 p).

Gerda Laqueur

Gerda Oestreicher-Laqueur (9-1-1906 Heidelberg - 31-5-1945 Tröbitz) is de vrouw van Felix en de moeder van de kinderen uit de 'Drillingsberichte'. Zelf is ze de oudste van de vijf kinderen van Ernst Laqueur en Margarethe Löwenthal. Ze gaat naar de middelbare school in Brieg. Als haar ouders met haar broers en zusje naar Amsterdam vertrekken, blijft Gerda op haar twaalfde achter bij haar grootouders, om haar middelbare school af te maken. Op haar zestiende, na haar eindexamen, komt ze naar Nederland. Ze bezoekt de Handelsschool in Amsterdam en studeert vervolgens Duits in Groningen. Ze wordt lerares Duits. In 1929 leert ze via haar vaders laboratorium Felix Oestreicher kennen. Ze trouwen in 1930 en gaan in Karlsbad wonen, in het ouderlijk huis van Felix, waar ook diens moeder woont. Gerda schrijft, met een onderbreking van een enkele jaren, vanaf 1912 tot in 1939 meerdere dagboeken die voor een deel reeds zijn gepubliceerd.

Ze krijgt samen met Felix drie dochters: Beate (1934) en de tweeling Helli en Maria (1936). In 1938 vlucht het gezin met Felix' moeder 'omi' naar Nederland. Ook binnen Nederland moeten ze vaker verhuizen. Op 1 november 1943 wordt de familie opgepakt en, met uitzondering van de zieke Helli, in kamp Westerbork geïnterneerd. Na enige tijd worden ze doorgestuurd naar het Duitse concentratiekamp Bergen Belsen waar ze onder vreselijke omstandigheden bijna een jaar gevangen zitten. In april 1945, net voor de bevrijding, wordt de familie (zonder 'omi') op transport gezet naar het oosten. De trein, bekend als een 'verloren transport', wordt in Tröbitz bevrijd door de Russen. Beate, Maria, Felix en Gerda worden opgevangen door een familie in Tröbitz waar ze tijdelijk kunnen wonen. Iedereen is ernstig ondervoed en verzwakt. Gerda wordt al snel ziek. Op 31 mei 1945 overlijdt ze aan vlektyfus.

Literatuur

- Gerda Oestericher-Laqueur. *Gerdas Tagebücher. Deutsch-jüdisch-niederländische Familiengeschichte 1918-1939*. Konstanz: Hartung-Gorre Verlag 2010.

Peter Laqueur

Peter Laqueur (29-6-1909 Königsbergen - 15-3-1979 Montpellier) is één van de jongere broers van Gerda. Na de oorlog verhuist hij naar de VS en wordt daar psychiater. Hij is de bedenker van het *Multiple Family Therapy / the First Model* (MFGT). Voor de Tweede Wereldoorlog is hij getrouwd met Lilly Wubbe en vertrok hij met gezin naar Argentinië. Ze hebben twee kinderen.

Hein Laqueur

Heinz Laqueur (4-12-1914 Braunschweig – 1991 Malcesine) is één van de jongere broers van Gerda. Hein komt enkele keren voor in de 'Drillingsberichte', bijvoorbeeld wanneer hij op bezoek komt. Ook zijn bruiloft met Judith Révész in 1942 wordt vermeld. Ze krijgen twee kinderen. Heinz Laqueur was fabrikant en koopman.

Renate Laqueur

Renate Laqueur (3-11-1919 Brieg – 4-6-2011 New York) is één van de jongere zusjes van Gerda en is de op één na jongste van het gezin. Renate wordt regelmatig in de 'Drillingsberichte' genoemd, als ze bijvoorbeeld op bezoek is bij een verjaardag van één van de kinderen van Felix en Gerda. Ze is opgeleid tot internationaal secretaresse en schrijft af en toe artikelen voor damesbladen.

Aan het begin van de oorlog ontmoet ze logopedist Paul Goldschmidt met wie ze later trouwt. In februari 1943 worden zij en haar man opgepakt, in concentratiekamp Vught en later in Westerbork geïnterneerd. Na vijf maanden komen ze vrij, door de connecties van Renate's vader Ernst Laqueur. In maart 1944 worden ze opnieuw opgepakt en naar Bergen-Belsen gedeporteerd. Hier begint ze met het schrijven van haar kampdagboek (dat later wordt gepubliceerd). Ze komt in hetzelfde transport terecht als Felix en zijn gezin. Het 'verloren transport' wordt op 23 april 1945 bevrijdt in Tröbitz. Renate krijgt vlektyfus evenals Gerda en Felix, maar zij herstelt van deze ziekte.

In 1950 scheidt ze van Paul Goldschmidt en trouwt in 1954 in New York met logopedist en psychiater Desö A. Weiss. Aldaar aan de universiteit studeert ze Engels en Spaans. Ze promoveert op onderzoek naar kampdagboeken uit de Tweede Wereldoorlog.

Literatuur

- Laqueur, R. *Dagboek uit Bergen-Belsen* Amsterdam 1965 (ook verschenen in Duits en Engels).
- Goldschmidt, S. *Verplicht gelukkig*. Uitgeverij Cossee 2011.

Liselotte Laqueur

Liselotte Laqueur (31-1-1922 Amsterdam – 1999) is het jongste zusje van Gerda en wordt doorgaans 'Lilo' genoemd. Ze overleeft de oorlog bij haar ouders Ernst en Margarethe Laqueur in Amsterdam. In de 'Drillingsberichte' wordt ze enkele keren genoemd, bijvoorbeeld wanneer ze op bezoek is bij het gezin van Felix en Gerda. Ze is in 1946 getrouwd met Hans Cramer en naar de V.S. geëmigreerd. Ze krijgen drie kinderen. Liselotte wordt verpleegkundige.

Beate Oestreicher

Beate Oestreicher (8-10-1934 Karlsbad- 29-9-1997) is de oudste van de drie dochters van Gerda en Felix. Ze overleeft Westerbork en Bergen Belsen en gaat na de oorlog in Noordhollandse Bergen voor de eerste keer echt naar school. Doordat ze van haar ouders thuis les heeft gehad, kan ze haar 'achterstand' snel wegwerken. Ze stroomt direct door naar het gymnasium en studeert aansluitend Scheikunde in Utrecht. Ze heeft een passie voor de wetenschap en is maatschappelijk geëngageerd activiste. Ze doet onderzoek bij belangrijke instituten in

binnen- en buitenland en promoveert in de biochemie in Amsterdam. Ze doet onder meer onderzoek naar het B-50 eiwit, een vakgebied waarin ook haar beroemde grootvader Ernst Laqueur actief was en waarover ze vlak voor haar dood nog een groot artikel schrijft. Naast haar wetenschappelijke werk is ze vredesactiviste. Beate is lid van verschillende vredesbewegingen en protesteert onder andere tegen plaatsing van kruisraketten. Als ze in 1997 beseft dat ze niet meer lang te leven heeft, omdat de geconstateerde blaaskanker steeds erger wordt, richt ze een stichting op. De stichting 'Beate Oestreicher Friedenswerke' (BOF) geeft financiële ondersteuning aan activisten en groeperingen die zich in oorlogsgebieden bezig houden met het ontplooiën van activiteiten die voor verzoening en vrede kunnen bewerkstelligen.

Maria Oestreicher

Maria Goudsblom-Oestreicher (27-2-1936 Karlsbad – 29-3-2009 Amsterdam) is de jongste van de tweeling van Felix en Gerda. Ze overleeft de verschrikkingen van Westerbork en Bergen Belsen en wordt na de oorlog samen met haar zusjes opgevangen door familie. Na het gymnasium gaat Marie op kamers in Amsterdam om daar Sociaal Psychologie te studeren. In 1958 trouwt ze met Joop Goudsblom en in 1964 krijgen ze hun eerste kind Clara. Voor het wetenschappelijk onderzoek van Joop verhuizen ze tijdelijk naar de VS, maar ze keren toch weer terug naar Nederland waar Joop hoogleraar sociologie wordt in Amsterdam. Naast de opvoeding van haar kinderen wijdt Maria zich aan wetenschappelijke en andere taken. Ze becommentarieert en bewerkt teksten en lezingen van haar man Joop Goudsblom en is actief voor Amnesty International.

Maria is geboeid door de familiegeschiedenis van de Oestreichers ten tijde van de Tweede Wereldoorlog en verricht er onderzoek naar. Ze redigeert de dagboeken van Felix en van Gerda en maakt ze gereed voor publicatie. Wanneer ze in de jaren '90 de 'Drillingsberichte' ontdekt, stelt ze daarvan een uitgave samen in een beperkte oplage, bestemd voor familieleden.

Helli Oestreicher

Helli (later Helly) Oestreicher (27-2-1936 Karlsbad) is de oudste helft van de tweeling van Gerda en Felix. Wanneer het gezin in 1943 door de nazi's naar het concentratiekamp wordt gedeporteerd, blijft de 7-jarige Helli alleen achter, omdat haar vader heeft gemeld dat ze besmettelijke difterie heeft. Feitelijk gaat het om astma, maar ze wordt toch opgenomen in de Joodse Invalide. Ruim twee maanden later brengt het verzet haar brengt het verzet haar onder bij het kinderloze echtpaar Braakhekke in Gorssel, waar ze onder de naam Elly Strijker de oorlog overleeft. Haar ouders ziet ze in 1943 voor het laatst; Felix en Gerda overleven de naziterreur niet. In 1945 wordt ze herenigd met haar zus Beate en haar tweelingzus Maria.

Helly gaat naar het gymnasium en wordt in 1954 toegelaten tot de Kunstnijverheidsschool in Amsterdam, waar ze in 1958 met lof eindexamen doet aan de afdeling keramiek. In 1959 trouwt ze met architect Reynoud Groeneveld en gaat wonen in Delft, waar ze een eigen atelier opzet. Vanaf 1962 laat zij eigen werk op tentoonstellingen zien. In 1964 wordt hun zoon Rogier geboren en in 1966 hun dochter Larissa. Reynoud studeert af in Delft als bouwkundig ingenieur. In 1965 gaat hij bij de architecten Powell en Moya werken in Londen,

waarbij het gezin mee verhuist. Helly presenteert werken op verschillende exposities. In 1966 verhuizen ze terug naar Amsterdam, waar Reynoud gaat samenwerken met twee vrienden -architecten: Abel Cahen en Jean Patrice Girod. Ze wonen dicht bij (tante) Maria Austria en bij de zussen Beate en Maria. De gezinnen en hun jonge kinderen komen vaak bij elkaar over de vloer. In 1977 wordt Helly docente aan de Academie der Kunsten Artibus in Utrecht en in 1979 docente aan de Rietveld Academie in Amsterdam. Het werk van Helly is opgenomen in de collecties van verschillende musea.

Literatuur

- Marjan Boot, Thimo te Duits, Beppe Kessler e.a. *Helly Oestreicher*. Haarlem: 99 Uitgevers/Publishers 2011.
- Catalogus bij een tentoonstelling DENKBEELDEN van Helly: Sonja Herst en Helly Oestreicher. *Helly Oestreicher*. Breda: de Beyerd 1989.

Andere personen

In de 'Drillingsberichte' worden geregeld verschillende namen van personen genoemd. Vaak familieleden die op bezoek komen of buurkinderen waarmee gespeeld wordt, maar ook namen van mensen waar Felix mee werkte. Van veel namen is nog niet herleid wie de personen zijn, van een aantal mensen die geen familieleden zijn, maar wel een rol spelen in de 'Drillingsberichte' is hieronder meer informatie te vinden.

zij voogdes van Beate, Helli en Maria.

Mieke Mesdag is secretaresse op het laboratorium van Ernst Laqueur in Amsterdam. Zij heeft veel voor de familie betekend. Ze helpt mee bij emigratieverzoeken, waarbij zij telkens officieel verklaart dat de desbetreffende persoon een betrouwbaar mens is. In de loop van de oorlog wordt het huis van Laqueur op haar naam gezet, zodat de Joodse familie minder snel ontdekt kan worden en het huis niet wordt onteigend. Na de dood van Ernst Laqueur in 1947 is

Bergen).

Herman en Jantje Braakhekke is het (dan nog) kinderloze echtpaar uit Gossel dat Helli als onderduikster opneemt op de boerderij. Zij zorgen voor Helli, die voortaan Elly Strijker heet. Eind augustus 1944 krijgen Herman en Jantje een dochter, Annie. De geboorte van Annie zien ze als een beloning van God voor het opnemen van Helli.

'Uri' is de naam in de brieven voor de grootmoeder van Gerda, Ida Löwenthal-Levi (3-1-1860 Breslau – jaren '40

Walter en Else Löwenthal zijn de broer en schoonzus van Margerethe Laqueur. Zij worden soms in de brieven genoemd.

Literatuur

Over de 'Drillingsberichte' is nog nauwelijks iets geschreven, maar over de personen die hier in voorkomen zijn verschillende publicaties verschenen. Zo zijn er de kampdagboeken van Felix Oestreicher en Renate Laqueur en het dagboek van Gerda Oestreicher-Laqueur, maar er zijn ook boeken over Ernst Laqueur en Organon en Helly Oestreicher, Maria Austria en Lisbeth Oestreicher en hun kunst. Hieronder is een verzameling van literatuur opgesomd die interessant kan zijn bij verder onderzoek naar de personen uit de 'Drillingsberichte'.

- Site van de familie Oestreicher, met meer informatie over de familieleden: <http://www.oestreicher.nl/>.
- De foto's op deze website (en veel meer foto's) zijn gearchiveerd in het Maria Austria Instituut (MAI), ook een belangrijke bron van informatie.
- Meer informatie over Ernst Laqueur en zijn carrière is te vinden in de biografie: Knegtman, P. J. *Geld, ijdelheid en hormonen. Ernst Laqueur hoogleraar en ondernemer*. Boom: Amsterdam 2014.
- Meer informatie over Laqueurs bedrijf Organon is te vinden in: Tausk, M. *Organon De geschiedenis van een bijzondere Nederlandse onderneming*. Nijmegen: Dekker & Van de Vegt 1978.
- Felix' dagboek geschreven in Westerbork, Bergen Belsen en Tröbitz (in het Duits): Oestreicher, F. H. *Ein jüdischer Arzt-Kalender. Durch Westerbork und Bergen-Belsen nach Tröbitz. Konzentrationslager-Tagebuch 1943-1945*. Konstanz: Hartung-Gorre Verlag 2005.
- Felix' gedichten geschreven in de concentratiekampen (in het Duits en vertaald in het Nederlands, ook een Engelse versie van het boek beschikbaar getiteld *Afterward*): Oestreicher, F. *Naderhand/Nachher*. Enschede/Doetinchem: AFdH Uitgevers 2013.
- Gerda's dagboeken: Oestreicher-Laqueur: *Gerda's Tagebücher. Deutsch-jüdisch-niederländische Familiengeschichte 1918-1939*. (Bearbeitet und kommentiert von Maria Goudsblom-Oestreicher). Hg. Oestreicher H. e.a. Konstanz: Hartung-Gorre Verlag 2010.
- Boek over en met het werk van Lisbeth: Wangler, W. *Bauhaus-Weberei am Beispiel der Lisbeth Oestreicher = Bauhaus-weaving of Lisbeth Oestreicher*. Keulen: Verlag der Zeitschrift Symbol 1985.
- Boek met foto's van Marie Oestreicher: Nieuwenhuizen, K. *Maria Austria*. Amsterdam: De Bezige Bij 1976.
- Boek/Catalogus: biografie over en foto's van Marie Oestreicher: Frijns, M. *Maria Austria, Fotografe*. Enschede/Doetinchem: AFdH Uitgevers 2018.
- Gerda's dagboeken zijn gebundeld en ingeleid door haar dochter Maria: Goudsblom-Oestreicher, M. *Gerdas Tagebücher. Deutsch-jüdisch-niederländische Familiengeschichte 1918-1939*. Konstanz: Hartung-Gorre Verlag 2010.
- Renates kampdagboek dat ze bijhield in Bergen Belsen, opvallend is dat ze Felix en zijn gezin nauwelijks noemt, één keer bij naam en een paar keer anoniem, terwijl Felix haar regelmatig noemt. Laqueur, R. *Dagboek uit Bergen-Belsen* Amsterdam 1965 (ook verschenen in Duits en Engels).

- Een boek waarin Saskia Goldschmidt (de dochter van Renates ex-man Paul) die ontrafelt wat haar vader, Paul Goldschmidt, mee heeft gemaakt tijdens de Tweede Wereldoorlog: Golschmidt, S. *Verplicht gelukkig*. Uitgeverij Cossee 2011.
- Boek over en met werken van Helly Oestreicher: Boot, M., te Duits, T., Kessler, B. et al. *Helly Oestreicher*. Haarlem: 99 Uitgevers/Publishers 2011.
- Catalogus bij een tentoonstelling van Helly Oestreicher: Herst, S. & Oestreicher, H. *Helly Oestreicher*. Breda: de Beyerd 1989.